

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».

Կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ է Լ է Ք օ ն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունուած է ամեն լիզուով:

Յայտարարութիւններ համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

Տ է Լ է Ք օ ն № 253.

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՆԵՐԿԱՅ 1896 ԹԻՒԱԿԱՆԻՆ

24-ՐԴ ՏԱՐԻ

24-ՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ԻՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԿԻՐ

Հրատարակուած է Թիֆլիսում, նոյն դիրքով, նոյն պրօգրամով և նոյն ուղղութեամբ: Մեր ստանդարտը ենթակային հետադիւրսեր:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսականը՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., հինգ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի ամսականը՝ 1 ռուբլի:

«ՄՇԱԿ» գրվել կարելի է ԽՐԱԿԱՆԱԿԱՆ (Բաղրամյան և Բարոնյան) փողոցների անկիւնը: Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է ղիմել հետևեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, Редакция «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK»:

ПОДПИСКА НА 1896 ГОДЪ

на ежедневную газету

„Астраханскій Листокъ“

(31-й годъ изданія)

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

Съ доставкой на 1 г.—7 р., на 6 м.—4 р., на 3 м.—2 р. 50 к., на 1 м.—1 р.
Съ перес.—на 1 г.—7 р. 50 к., на 6 м.—5 р., на 3 м.—3 р. 25 к., на 1 м.—1 р. 25 к.

Цѣна безъ доставки на 25 к. дешевле цѣны вышеприведенныхъ. Для городскихъ подписчиковъ допускается разсрочка по соглашенію съ конторой: при подпискѣ вносятся 4 руб. и черезъ 5 мѣсяцевъ остальные 3 рубля.

Плата за объявленія со строки петица: на первой страницѣ—20 к., на четвертой страницѣ—10 к. Плата за объявленія производится впередъ.—Печатающіе болѣе трехъ разъ пользуются скидкой 10%. Годовыя объявленія по соглашенію съ редакціей.

Адресъ: Астрахань. Въ редакцію газеты „Астраханскій Листокъ“.

ԲՈՂԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Կ. Պօլսի հայոց կրօնական և քաղաքական ժողովները. Անատոլիական ընկերակցությունը. Սեֆիդիկ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Մատենադարանը. Նամակ Մեղրիից. Նամակ խմբագրութեան, Ներքին

Լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. «Daily News» լրագրի յիշատակը. Նամակ Պարսկաստանից.—ՀԵՌԱՆԻՒՆՆԵՐ.—ԲՈՐՍՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Պրօգրէս.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊՐՕԳՐԷՍ

(Յօդուած Պատրո Մանտէգացայի)

Ինչ բան է պրօգրէսը: Ահա ձեզ միամիտ հարց.—անպատճառ կասեմ ոմանք: Մինչև անգամ զարդոցներով սովորող երեխաներն էլ գիտեն, որ պրօգրէս կամ առաջադիմութիւն բառը ծագում է լատինացիներից: Բայց ինչ և լինի, ամեն անգամ, երբ ես այս հարցը տուել եմ ինձ, միշտ միտքս տանջվել է նրա լուծումը զանազան համար: Այն խօսքերը, որ մենք ամենից յաճախ ենք գործածում, միշտ այնպիսի խօսքեր չեն, որ ամենից լաւ ենք հասկանում: Օրինակ, ինչ բաղաձայն հակասական հասկացողութիւններ կան՝ Աստուած, ազատութիւն, խղճատանք, փիլիսոփայութիւն և խօսքերի մասին:

Ահա ինչ երբեմն իմ մտքիս մէջ ծագում է, թէ որքան լաւ կը լինէր, եթէ «ինչ բան է պրօգրէսը» հարցմանը ղիմէի բոլոր քաղաքական գործիչներին, բոլոր մտածողներին և փիլիսոփաներին և յետոյ բոլոր նրանց պատասխանները.—թէ այդ հարցաւոր լինի—ձեռքիս անդի մէջ: Գուցէ այդ ձեռք ստացված միակերպ խառնուրդը իմ արած հարցի ամենահիշող պատասխանը լինէր:

Մի քանի անգամ լինելիքների մասին ես չառնիւրում եմ իմանալ տղամարդկանց և կանանց, բոլորովին անձեռնմխ անձանց, ակադէմիկների

և գիտնականների, նիւթապանների և սպիրիտուալիստների կարծիքները. և միայն զուտաբերով այդ բաղաձայնութեանը կարծիքները. մի ուրիշ և պարզ գումարի վերածնել:

Այն հարցմանը թէ «ինչ բան է պրօգրէսը», ամեն մի կը պատասխանի համեմատ իր հակամեծի, համեմատ այն միջավայրի, որտեղ նա ծնվել և մեծացել է, համեմատ իր բոլոր համոզմունքների, իր ճշակի, իր քաղաքական կամ փառասիրտեան և անձնական կրօնական գաղափարների: Բայց այդ բաղաձայնութեան հակառակը ինչու չէ՞ որ պրօգրէսը միշտ անհատական է, մի միջավայրէն անհատական է իր ձևով—այնու ամենայնիւ մենք բոլորս հաստատ, մաքուր և միասնաբեր ոյժով ցանկանում ենք պրօգրէսը:

Պրօգրէսը.—հանրամարդկային, կամ, աւելի ճիշդն ասած, բիւրօգրական յատկանիշ է, յատուկ ոչ միայն մարդուն, այլ և կենդանիներին: Նրան ենթարկվում են նոյն իսկ մարդ չնորժից զուրկ կենդանի ֆանկները:

Ինչու՞ն է կայանում դէպի պրօգրէսը ունեցած այդ տիեզերական և սուրբ ձգտման պատճառը: Այդ պատճառը կայանում է նրանում, որ ամբողջ կենդանի աշխարհը իր ամբողջ էությունը պատկերացնում է այս օրվայ օրը, որը երբեք չի անցնում և վաղ վաղ օր պէտք է լինի որովհետև մենք ամենքս, ինչպես և լինենք, փակված ենք մի օրային անցնելի և ապագայի մէջ:

Ինչ պատճառներ, ինչ խորհրդաւոր ոյժեր են դրում մարդկանց և ամենքին դէպի այդ անխափան և առաջադիմութիւնը:

Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Պետերբուրգի լրագրիներից առաջ բերած լուրը, որ Կ. Պօլսի հայոց քաղաքական և կրօնական ժողովները կատարեալ վստահութիւն յայտնեցին Մատթէոս պատրիարք Նիկիթեանին և խնդրեցին նրան շարունակել իր պաշտօնը,—արժանի է առանձին ուշադրութեան և խորը, անսահման համակրութեան:

Մեզ շատ քիչ է պատահել տեսնել, որ հայոց քաղաքական և կրօնական ժողովները անկախ գործէին, և հաւատարիմ մնային ազգային սահմանադրութեան օրինական պահանջներին: Ընդհակառակը, այդ ժողովները և նրանց անդամները, թէ Յարութիւն պատրիարքի, և թէ Աղբաղեանի պատրիարքութեան օրով, թէ նոյն իսկ Ներսէս Վարժապետեանի համակրելի գործունէութեան ընթացքում՝ շատ անգամ դրժեցին իրան տուած երդման՝ հաւատարիմ մնալու սահմանադրութեան, և հանդիսացան իբրեւ կոյր գործիքներ նենգամիտ, վաճառվող էֆէնդիների ձեռքում, երբէք ականջ չը դնելով այն ժողովի տրամադրութեան, որից իրանք ընտրվում էին:

Բացառութիւններ շատ քիչ են լինում, և այժման դէպքը, քաղաքական և կրօնական ժողովի այս բացարձակ յայտարարութիւնը այդ ուղիքով և հազադիւս բացառութիւններից մէկն է, որի համար մենք միայն շնորհակտիւ կարող ենք:

Կ. Պօլսի հայոց երկու ժողովների այդ քայլը առանձին նշանակութիւն է ստանում մանաւանդ այն պատճառով, որ էֆէնդիների խումբը, որ փորձում է իր գլուխը նորից բարձրացնել, հենց այս միջոցին մի ինչ որ Աբրահամ-Փաշա Երամանի, տըլի-բաշազադի Նուրեանի և Աբիլ Ունջեանի ձեռքով ձգտում է ստպելով պատրիարքին, հակառակ ամբողջ թիւրքահայերի ցանկութեան:

Պրօգրէսը.—անհրաժեշտ հետևանք է այն օրէնքի, որ պահանջում է, թէ անհատի կեանքը պէտք է լինի կուր, գոյութեան կուր պտուղ և թէ ցեղի կեանքը պէտք է լինի մի ուրիշ կուր: Երբեք պտուղը չի պտուղ: Այդ երկու յաղթութիւնների գումարը իսկապէս այն է, ինչ որ կուրվում է պրօգրէս: Ամենաբարձր հարաւոր պրօգրէսը առանձին անհատների կատարեալագործութիւնն է և այդ կատարեալագործութիւնների աւանդուած ապագայ սերունդին:

Մի նշանակալից պնդում են, թէ առաջադիմութեան զարգացող տարրերի մէջ ամենից էականը և նշանաւոր հանդիսանում է ինքը ընտրվելը: Ուրիշ չն երբ, ընդհակառակը, կարծում են, որ պրօգրէսի ամենակարգիւնական տարրը, ամենահաշտական պատճառը, to be or not to be (լինել կամ չլինելը)—չլրջապատող միջավայրն է:

Մի զարգաց հետեւալն է քարոզում.—առաւել ինձ առողջ և ինտելլիգենտ օրգանիզմ և մնացածը ինչն իրան կը դրսուլի:

—Տուէք ինձ յամար միջավայր և ես տանձից ձեզ համար ձմեռուկ կը չլինեմ—ասում է մի ալ զարգաց:

Սակայն այդ բոլորը ֆրադներ են: Եթէ բերութիւն խօսքը ըմբռնենք պարզ և հասարակ մտքով, այն ժամանակ ամեն մի օրգանիզմի, ազգի, քաղաքակրթութեան բնութիւնը հանդիսանում է իբրեւ ամբողջ տարրերի և դարերի կուր հետեւանք.—հետևանք ազգերի և քաղաքակրթութիւնների կուր իրանց չլրջապատող միջավայրի հետ:

Առաջադիմութիւնը կառավարող օրէնքները մեծ մասամբ խորհրդաւոր են: Կան փառաւոր, չքեղ քաղաքակրթութիւններ, որոնք ունեցել են

Մենք հերոսութիւն չենք պահանջում Կ. Պօլսի քաղաքական և կրօնական ժողովի անդամներից: Մենք պահանջում ենք, որ նրանք հաւատարիմ մնան ազգային ժողովի տրամադրութեան, որը կատարել է իզմիլեանի ընտրութիւնը սահմանադրութեան տրամադրութեամբ, այն սահմանադրութեան, որ հաստատված է նոյն իսկ թիւրքաց սուլթանների ձեռքով և օսմանեան օրէնագրութեամբ: Կա էլ բաւական է և դրա համար թիւրքահայերը միշտ երախտապարտ կը լինեն այդ անձերին:

ՍԵՆԱՏՈՐԱԿԱՆ ԲԵՎԻՋԻԱ

Պետերբուրգից հիւսագիրը մեզ մի նշանաւոր լուր բերեց, թէ կառավարութիւնը նշանակում է սենատ օրական րեվիզիա կովկասում:

Կարծում ենք, որ այդ լուրը մեծ ուրախութիւն կը պատճառի մեր հասարակութեան, որովհետև սենատական ընկերակցություն մի մեծ արմատական և ընդհանուր քննադատութիւն կը կատարի մեր երկրում, անսահառ և լայն հայեացքով կը հետազոտի մեր կեանքը, մեր առաջադիմութիւնը և մեր պահանջները, կը մաքրի մշտնջող այն թիւր կարծիքներից և հայեացքներից, որ նենգամիտ մամուլը և նենգամիտ մարդիկ տարածում են մեր երկրի ազգայնականութեան վերաբերութեամբ, և զրպարտութիւնների այն ահալին հոսանքի առաջը կառնի, որ խանգարում է մեր կեանքի մասին ճշմարիտ քաղաքական ունենալու:

Սենատական ընտրութիւնը իր մեծ լիազօրութիւններով, իր հանգամանօրէն և տեղի ու տեղը կատարվող ուսումնասիրութիւններով գործ կունենայ միայն փաստերի, զօրութեանների, իրական երեւոյթների հետ: Ոչ մի բաւանք, ոչ մի զրպարտութիւն, ոչ մի շինուած շարադրութիւն չեն կարող նշանակութիւն ստանալ, որովհետև իրերի

թէ կանանց, բայց կարճ կեանք և ընդհանրապէս, կան քաղաքակրթութիւններ, որոնք ըստեղծվում են կամայ, բայց ապրում են երկար և խաղաղ կեանքով: Հին Յունաստանը և Անգլիան—այդ տարբեր քաղաքակրթութիւնների օրինակներն են:

Ընդհանրապէս խօսելով, միատեսակ քաղաքակրթութիւնները աւելի քիչ հաստատակամութիւն ունեն և չուտով են անհետանում, իսկ բաղաձայն արմատներ ունեցող քաղաքակրթութիւնը նորից և նորից կենդանանում է և երկար ու բազմատեսակ գոյութիւն ունի:

Իդէալական—կատարեալ պրօգրէսը պէտք է աչքի ընկնի մեր ոյժով, բաղաձայն օրգանիզմի և համար և համար և համար և համար: Իդէալական պրօգրէսը պէտք է ոչ թէ այրող, լավող կրակ լինի, այլ կենդանաւոր շուռ:

Թող տուէք և ինձ աւելացնել մի որոշում այն բաղաձայն օրոշումներին, որոնք արված են այն հարցի վերաբերմամբ, թէ «ինչ բան է մարդը», իմ այդ որոշումն հիմնօրինակական է և հենց այդ հիմնօրին մէջ թաղանթ է ձմարութեան մի որոշ բաժին:

—Մարդը՝ չափող և կշեռքի վրա կշռող կենդանի է:

Թուանդանները այնքան մեծ յարգանք են վայելում մեր մէջ, որ մենք այս կամ այն իրողութիւնը չենք համարում գիտութեան սեփականութիւն, մինչև որ այդ իրողութիւնը լուսաբանված չը լինի մաթեմատիկայի կողմից: Ընդհանուր ասած, մենք չափում ենք նաև պրօգրէսի աստիճանը, սակայն թէ պրօգրէսը—յամբ է, շատ յամբ, արագ, շատ արագ և այլն, կարճեղ քաղաքակրթութիւններ, որոնք ունեցել են

վրա այս և այն հայեացքը պէտք է կազմելի և ընդունելի միայն ստուգված և վաւերական փաստերի հիման վրա:

Անկասկած, մեր երկրի մէջ, որը նոր է մտել քաղաքակրթական ասպարէզը, որը զեռտանեակ տարիներով է հաշվում իր հասարակական կեանքի զարգացումը, երևան կը գան շատ պակասութիւններ: Այդ պակասութիւնները անխուսափելի են, և մենք տեսնելով և զգալով նրանց զոյգութիւնը՝ մղում կը ստանանք առաջ գնալու աւելի մեծ եռանդով և աշխատանքով: Թող մեր պակասութիւնները երևան գան, որպէս զի կարելի լինի մշակել և նրանց դէմ մարտառելու միջոցները:

Մենք միշտ զգացել ենք մեր պակասութիւնները, բայց երբեք չենք ընդունել և վերաբերվել ենք, երբ այս կամ այն երևոյթին վերաբերել են չարամտութիւն, յետին դիտաւորութիւն, երբ անմեղ և արդար մի գործի մէջ աշխատել են տեսնել կողմնակի զրդուները:

Այդ պատճառով մենք մեծ յոյսով և ամենամեծ հաւատով սպասում ենք, որ կառավարութեան այդ դիտաւորութիւնը շուտով իրագործվի և կովկասի ամեն տեսակ հիմնարկութիւնները ենթարկվին մի արմատական ընդլայնելու: Արմատական, բարեխիճ քննութիւնը շատ բան կը պարզի, և մեծ զարկ կը տայ գործերի կանոնաւոր ընթացքին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Օ Ր Է Յ Օ Ր

I

Տեսել էք դուք, ընթերցող, թէ ինչպէս երբեմն մարդ անսպասելի մեծ զփրակութիւնից, կամ մի ծանր հիւանդութիւնից այնպէս է փոխվում, որ կարծէք յիսուն տարով պատահած լինի, ընկճված, հիասթափված, սրանկաճ, լի ասպափայտով դէպի ամեն բան և ամենքը...

Ճիշդ արդիւիս տպաւորութիւն է թողնում այժմ մեր հասարակութիւնը։—Նա կարծէք 50 տարով յետ դնալ, կարծէք միանգամից պառաւելից, կտրուկից, կորցրելից իր եռանդը, իր հաւատը դէպի այն բոլորը, որին ամբողջ սրտից հաւատում էր երէկ, անցեալ օրը, շատ տարի առաջ...

Իմ խօսքը այն ն էր ին ստանութեան, եթէ չստան թշնամութեան մասին է, որ սերմանեցին և սերմանում են իսկ օր հայրենասէրն երբ մեր պետութեան մէջ արդող աղբորութիւնների մէջ, գլխավորապէս կովկասեան աղբորութիւնների և ուսու հասարակութեան մէջ: Սկզբում ոչ ոք չէր հաւատում, թէ այդ նենգ, հին դարերին միայն

դաշին գնացք լինի: Մենք ունենք բարձր, միջին և ստորին քաղաքակրթութիւններ—և այդ բոլոր խօսքերը վերաբերում են ժամանակի և տարածութեան չափին:

Ընդհանրապէս, երբ մենք պէտք է խօսենք պրոգրէսի ձևերի մասին, այն ժամանակ դժուար է լինում գործածել չափ և կշիռ, որովհետեւ այդ չափով և կշիռով անկարելի է որոշել յունական կամ լատինական, ասորական, մէքսիկական և այլ քաղաքակրթութեան բնաւորութեան յատկանիշը:

Սակայն փորձենք որոշել պրոգրէսի նշանաւոր ձևերի մի քանի հիմնական գծերը:

Պրոգրէսը մի քանի տեսակ է լինում—մասնական և ընդհանուր, մասնորական և բարոյական, պատուաստած և անմիջական:

Մասնական պրոգրէսը որոշվում է իր անկատարելութեան գծերով, նա միշտ պակասութիւններ ունի և հաշմանդամ լինելու վախին ենթարկված: Սճ երևում է աւելի պարզ և յօշափելի կերպով այն ժամանակ, երբ պրոգրէսը պատկանում է բացարձակապէս միայն մի աշխարհի, կամ մտաւոր ու բարոյական աշխարհին, մտքի և զգացումների աշխարհին: Մի քանի քաղաքակրթութիւններ, բացարձակապէս ճշմարտական (ասկետական), չուտով կործանվեցին, որովհետեւ ժողովուրդը չէ կարող ապրել միայն կրօնական զգացումով:

Նոյնպէս, միւս կողմից, մեղ չէ կարող գոհացնել միայն ճշմարտութեան երկրպագութիւնը, և գիտութիւնը, իր բոլոր ճշմարիտ և համակրելի կողմերով, չէ կարող բաւարարութիւն տալ մարդկային հոգու բոլոր պահանջներին:

Այսպէս է այն պրոգրէսը, որ հիմնված է երկ-

յատուկ արչաւանքը որ և է հետեանք կանենար, մարդիկ հաւատացած էին աւելի բարձր գաղափարին, ներշնչված էին աւելի մեծ եռանդով: Տարաբաղաւոր, մի փոքր սխալվեցին.—ամբողջ ստոր կրեցին չարժող պրօպագանդան, միասնական շարժումը արտաքուստ գրաւիչ հայրենասիրական օրօնները, այն էլ յանուն հայրենիքի, յանուն պետութեան՝ միացած մի քանի պատահական լուրերի հետ՝ մտքերը պղտորեցին, և այժմ ուր կողմ նայէք, ում հետ խօսէք, որտեղ գնաք, ամեն տեղ, ամեն շրջանում, ամեն տան և ամեն գործում նոյն հարցն է, նոյն կըրքը.—հայերը այսպէս են անում, վրացիք այնպէս կանեն, ուսուները այսպէս կանեն, թիւրքերը այնպէս պիտի անեն և այլն և այլն...

Մինչդեռ սրանից տասն, տասնհինգ, աւելի կասեմք, քան քանհինգ տարի առաջ, նոյն իսկ մեր քաղաքակրթութեան մէջ՝ աղբորով և կրօններով առատ կովկասի ընդհանուր կեանքի մէջ՝ չը կար աղբորութեան, կրօնի խնդիր, չը կար ներքին թշնամութիւն, ստանութիւն, և ամեն մի մտաւոր, կուտորական ձեռնարկութիւն մի նպատակով միայն ունէր.—ընդհանուր համերաշխութիւն, և միմիայն համերաշխութիւն...

Սրանից դեռ շատ տարիներ առաջ այս նոյն էջերի մէջ, որտեղ տպագրվում են այս տողերը, անաղին կուր սկսվեց հայոց մամուլի այն մտաւոր, ֆիւնտամիկտ օրգանների դէմ, որոնք հայերի մէջ կրօնական խտրութիւն էին քարոզում, և մի քանի տարվա մէջ այդ կտրուկ տարաւ իր կատարեալ յաղթութիւնը, պաղանձեցնելով այն մարդկանց և գործներին, որոնք իրանք «հայրենասիրութիւնը» որսնում էին նոյն աղբին պատկանող, բայց այլ կրօններ դաւանող մարդկանց փոխադարձ թշնամութեան մէջ: Եւ ու կարող էր երեւակայել, որ մտաւոր աւելի ստոր աստիճանի վրա գտնվող հայ հասարակութեան և հայ մամուլի մէջ այդ գաղափարը անցկացնելուց յետոյ, նոյն իսկ տարիներ յետոյ, ամբողջ Ռուսաստանում մի ահագին կուր և կը սկսվի արդիւիս քաղաքակրթութեան օրգանների դէմ, որոնք 19-րդ դարի վերջին տարիները իրանց թիւղ կը տան կրօնի և աղբորութեան հարց դնել, հալածել այլաբնու և այլաբնու քաղաքակրթութիւն, և այն էլ այնպիսի յանդուգն և անսխալ ձևով, ինչպէս այդ կատարվում է խաւարամիտ ուսու լրագրի ներքէջերում...

Հետեանքը...

Հետեանքը այն ներքին, խուլ ստանութիւն է, որ նկատվում է նոյն պետութեան մէջ արդիւիս, այս և այն աղբին պատկանող քաղաքակրթութիւնների մէջ, մի ստանութիւն, որ ամեն օր, ամեն բոլոր միայն անխտրութիւն կարող էր լինել...

Մենք տարբերութիւն կայ նաև անմիջական, նախնական պրոգրէսի և պատուաստած պրոգրէսի մէջ: Մենք կարող ենք քննել այդ տարբերութիւնը, ուսումնասիրելով եւրօպական քաղաքակրթութեան պատուաստումը կէտական, պէտուական, մուսուլմանական և հնդկական քաղաքակրթութիւնների վրա: Կամ կործանվում է պատուաստած քաղաքակրթութիւնը, կամ կործանվում է հին քաղաքակրթութեան ջախջախված ծառը, պատուաստման գործողութեան պատճառով:

Ինչպէս մասնաւոր անհատների, նոյնպէս և մարդը աղբի թուլութեան նշանը համարվում է մշտական հետադարձութիւնը ամեն բանի և ամեն տեղ: Բայց նոյնպիսի կորստաբեր է և ոչ մի բանի ու ոչ մի տեղ չը հետեւել կեղծ հպարտութեան պատճառով: Առաջին պակասութիւնը ցոյց տուեց խալիւսան, երկրորդը արտաւ հիւանդ են Չինաստանը և Անգլիան:

Լինում են նոյնպէս և ոչ սակաւ խալիւսանի պրոգրէսներ կամ ցնորքներ (իլլուդիաներ): Ամենատարբերական իլլուդիան այն կեղծ հասարակութիւն է, թէ դէս ու դէս ընկնել նշանակում է չարժան գործել, առաջ գնալ, իսկ վաղելը—նշանակում է առաջին համակրել նպատակին: Տրամաբան մի քանի անգամ օրօք է իրան այդ տեսակ կեղծ կրօններով:

Ուրիշները կարծում են, թէ բաւական է քան-

է պատճառել, և իբրև արտապայտութիւն այդ ստանութեան՝ այն թշնամական արչաւանքը, որ ամբողջ Ռուսաստանում մամուլի օրգանները սկսել են միմեանց դէմ:

Եւ եթէ մարդ ստանութեամբ քննում է այդ բոլորը և դասաւորում բոլոր փաստերը, այնպէս է թվում, որ կարծէք, ճշմարիտ, 50 տարով յետ դնալ, և մի սոսկալի բէ ա կցի ա յ ի են թարկվեցին...

Ստանութեան ենք, այն մարդիկ, որոնք այդ խաւար, փառապար և ամօթալի չարժան գլուխ անցան, կարող են հանդիստ մեռնել՝ պարծենալով որ եթէ մեծ օգուտ չը տուին մարդկութեան, գոնէ մեծ վնաս տուին...

Խ. Մարտիկ

ՄՍՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ղևնդ Ալիշան. «Հին հաւատք կամ հեթանոսական կրօնը հայոց»։ Վենետիկ, 1895.

Այս աշխատութիւնը հետաքրքրութեամբ էր կարդացվում դեռ այն ժամանակ, երբ մասնաւոր տպագրութեամբ էր «Բաղմալէպի» մէջ: Հասարակ է, թէ ինչ պատճառով Մեր հին կրօնի մասին մինչև այժմ եղած հետազոտութիւնները կցկատել էին լայն և ուրիշներ խօսել են միայն հեթանոսական այն պաշտամունքների մասին, որոնք յիշատակված են մեր մասնաւոր նաղիւնները, լինելով բացառապէս քրիստոնեայ կրօնաւորներ, շատ քիչ և շատ մոթ տեղեկութիւններ են հաղորդել հայոց հեթանոսական կրօնի մասին:

Հ. Ալիշանի այս նոր աշխատութիւնը, որ առանձին տպագրութեամբ լայն է տեսել և 522 փոքրադիր երեսներ է բաղկացած, կարգված է նոյն հետազոտութեամբ, որ յարգելի գիտնականի բոլոր գործերի յատկանիշն է: Հեղինակը խնամքով հաւաքել է, դասաւորել այն բոլոր ցուցանիշները, որոնք գտնվում են թէ հին մասնաւոր ներքին, թէ ժողովրդական աւանդութիւնների, հաւատալիքների մէջ: Բացի այդ աղբիւրներից, նա աղբի առաջ է ունեցել և օտար պատմագիրները, օգտվել է համեմատական լեզուագիտութեան արդիւնքներից: Ընթերցողը ստանում է մի ամօթի հասկացողութիւն, թէ երբեք աւագոտ, մեծ մասամբ ենթադրական:

Գիտակցական զարգացման համար շատ հարկաւոր է ուսումնասիրել թէ ինչպէս է սկիզբ առել նախնական ժամանակների կրօնը, ինչպէս է նա զարգացել մարդու մտաւոր առաջադիմութեան հետ զուգընթացաբար: Ինչպէս յայտնի է, դէլ, աւելել, որպէս զի կարելի լինի առաջագիմել: Զարբիւր կործանել անհրաժեշտ է և կարող է օգտակար լինել, բայց դրա հետ անսպասան կերպով պէտք է որ կործանած չարբիւր փոխարէն ասեղծվի մի նոր բարբիւր: Աղբիւրի պատմութեան մէջ բնորոշ (յետադիմութիւնը) գրեթէ միշտ կեղծ պրօգրէս է:

Իսկական, իրենական պրօգրէսը պէտք է լինի լայն և ամուր: Լայն պրօգրէս ասելով պէտք է հասկանալ ձևերի նոր ձևութիւն և ոյժի բաղմակղմանութիւն ձեռք բերելը: Աղբիւր պէտք է միշտ ունենայ պաշարի համար շատ նեւեր, իսկ ծառը պէտք է ունենայ շատ արմատներ:

Որպէս զի պրօգրէսը հաստատ լինի, նա պէտք է հիմնված լինի առողջ, ուժեղ և բարոյական օրգանիզմի վրա: Չը կայ ճշմարիտ հաստատ պրօգրէս, առանց ամուր, առողջութեան և բարոյականութեան: Լայն և հաստատ պրօգրէսը հնարաւոր է այն ժամանակ, երբ նա բուսել է սերմից, և ոչ թէ պատուաստած է: Մենք ընդունում ենք և պատուաստում, բայց միայն այն պայմանով, որ պատուաստը երբեք չը փչայնի այն ծառը, որի վրա պատուաստվում է: Փաղաքակրթութիւնը պէտք է իտալական լինի իտալիայում, ուսական Ռուսաստանում և այլն:

Կան, ի հարկէ, և այնպիսի մարդիկ, որոնք հերքում կամ ստում են պրօգրէսը: Իրանը հիւանդներ են: Պրօգրէսը իսկապէս գոյութիւն ունի, այդ անհերքելի ճշմարտութիւն է: Ով չէ տեսնում պրօգրէսը, նա կոյր է, ով չէ գնահատում նրան—հիւանդ է: Պրօգրէսը—մարդու առաջին հոգեկան պահանջն է, նրա զլխաւոր հոգեկան դե-

քրիստոնէութիւնը հասարակ ժողովրդի մէջ չը կարողացաւ միանգամայն արմատախիլ անել հեթանոսական հասկացողութիւնները: Մարդկութիւնը քանի որ չունէր պատրաստութիւն երկու լոյթները քննադատել, պատճառները հասկանալ, իր կենցաղակարութեան մի հաստատուն միտք հաղորդելու համար անբաժան փնայ սնապաշտութիւններից, նախապաշարմունքներից, որոնց նա պահեց իր ծոցում հազարաւոր տարիների ընթացքում, խառնելով հեթանոսական քրիստոնէականի հետ: Այժմ գիտական հետազոտութիւններին է մնում որոշել աւելորդութիւնները, գտնել նախապաշարմունքների արմատները և դրանով լայն տալ մտքին:

Հ. Ալիշանի գեղեցիկ գիրքը այդ բոլորը նախապատել է: Գտնվելով հայութեան շրջանից մի շատ հեռու տեղ, տաղանդաւոր գիտնականը, ինչպէս և իր միւս գործերի մէջ, ցոյց է տալիս մի զարմանալի աշխատասիրութիւն. նա հաւաքել է այն բոլորը, ինչ որ գրի միջոցով հաղորդված է ժողովրդի հաւատալիքների, աւանդութիւնների մասին և գեղեցիկ ու հմտալից բացատրութիւններ է տուել նրանց: Նա կարողացել է որոշել թէ ինչ աւանակ պաշտոն էին մասնաւորում հին, հեթանոսական ժամանակներում ընդունան, երկրի լուսատուներին, կենդանիներին, հրէշներին, ոգիներին, դիցազոններին: Մի և նոյն ժամանակ ընդունելով, որ հին Հայաստանը անշուշտ հետեւում էր մաղդեղական կրօնին, հ. Ալիշան մի առանձին գլուխ է նուիրել Ձեռք-Աւետային, ամօթի և գեղեցիկ կերպով պարզել է պարսկական կրօնի ետիւններ, հիւքերը, պաշտամունքները: Դա մի աշխատութիւն է, որի նմանը մինչև այժմ չէ եղել մեր մէջ: Մասնաւոր հետաքրքիր են այն համեմատութիւնները, որ անում է հեղինակը Ձեռք-Աւետայի և մեր լեզուի բառերի մէջ:

Գիրքը զրկած է աշխարհաբար, համեմատաբար պարզ և հասկանալի ոճով: Նրանից կարող է օգտվել ամեն մի ընթերցող: Դա մի գիտնական իրթին և միայն մասնագէտների համար նշանակված գիրք չէ, այլ ժողովրդականացրած մի մանրամասն հետազոտութիւն:

Հրատարակութիւնը, ինչպէս վայել է Վենետիկի տպարանին, կատարված է խնամքով, մաքուր և գեղեցիկ: Գրքի մէջ զրկած են և 10 պատկերներ:

ՆԱՄԱԿ ՄԵՂՐԻՅՑ

Յունվարի 5-ին

Գեղեցիկների 31-ին ուսուցչական խումբը տօնեց մեր երկեսի դպրոցի 13-ամեայ տարեդար-

գեցիկութիւնը: Նա—մարդկային պահանջներից ամենամարդկայինն է:

Կարելի է հրաժարվել պրօգրէսից, բայց միայն մի պայմանով—թող տալ, որ մեղ ստանալիս աւան մեր ետևից կեղծները: Եւ կարող եմ հրաժարվել պրօգրէսից միայն մահաւան պայմանով: Մասնաւոր անհատ կարող է հրաժարվել առաջ գնալուց, բայց անգերը այդ չեն կարող Յետ նախել և ողբալ անցեալը—թողութիւն և հիւանդութեան նշան է: Այն աղբը, որը զբաղվում է միայն յետ նայելով և փառաբանում է միայն իր անցեալը, առաջին քայլն է անում դէպի իր սեպհական անկողնը: Ուժեղ աղբերը միշտ նայում են առաջ և վերս:

Կառավարութիւնները կը փոխվեն, կը փոխվեն և կրօնները: Նոյն իսկ բարոյականութիւնը նոր ձևեր կը հաքին և, յուսանք, աւելի լաւ ձևեր, քան մերը: Միայն մի իշխանութիւն կը փնայ յաւիտեան, միայն մի կրօն կը փնայ մշտական, միայն մի բարոյականութիւն կարող է այնքան զոյգութիւն ունենալ, որքան մարդկութիւնը, այն է—պրօգրէսի իշխանութիւնը, պրօգրէսի կրօնը և բարոյականութիւնը:

Մենք միշտ պէտք է առաջադիմել, որովհետեւ մենք բեկորներն ենք այն մակրոսոփի (macrocosme), որը երբեք չէ կանգնեցնում իր չարժանը, որը չարժանի աշխարհակալով միշտ պէտք է առաջադիմել, որովհետեւ պատկերացում ենք երբեք և կ վ ա յ օրը, որը անցնելով ա յ օ օ Ր վ ա յ արագահոս օրի վրայով, յաւիտեան դառնում է վ ա ղ վ ա յ օրը:

Ա.

ձը: Պատարագից յետոյ, ուսումնարանի բարերար-
ներէ համար հոգեհանգիստ կատարելուց յետոյ
ժողովուրդը և աշակերտները թափօրով եկան
ուսումնարան, որտեղ և կատարվեց հանդէսը:

Հանդէսը բացվեց Կարա-Մուրզայի «Որ վա-
ռեցէք» երգով, որ աջող կերպով երգեց աշա-
կերտական խումբը: ստորին բաժանման աշա-
կերտները կարգադրին մի քանի ոտանադրներ,
այսպէս հայոց լեզուի ուսուցիչ Ա. Վաչեանցը մի
քանի խօսք ասաց տարեգարծի առիթով, համա-
կուս կերպով բացատրեց ուսումնարանին նշանա-
կութիւնը ժողովրդի համար, և մասնացոյց անե-
լով ներկայ կեանքի մի քանի ծանր հանգամանք-
ներէ վրա՝ աւելցրեց, թէ այնու ամենայնիւ չը
պէտք է յուսահատուիլ:

Աւագ ուսուցիչ Ա. Կանիկեանցը կարգաց ու-
սումնարանի կիսամեայ համառօտ տեղեկագիրը:
Այդ տեղեկագիրի մէջ նախադրութեան արժանի
էին հետեւեալ կէտերը: 1) ուսումնարանում սովոր-
ողներէ համարեա կէսը, այն է 66 հոգի, աղ-
ջիկներ են: Կա, ի հարկէ, մի ուրախալի երեւոյթ է,
որը ցոյց է տալի, թէ գիւղական հասարակու-
թեան համար աղջկանց ուսում տալը արդէն
պահանջ է դարձել. 2) աշակերտներէ և աշա-
կերտներէ 12 հոգի չըբաւականացան: Այդ թիւն էլ
աղայացեալն է, թէ հարեալ գիւ-
ղերում, որտեղ կատարեալ կէսը, այն է 66 հոգի, ուս-
ման պահանջը կատարեալ չէ: 3) Մեղրիի
գաղութը իսկական ծառայութիւն է մատուցանում.
3) ծնողները իրանց որդոց ուսումնարան տալով,
ձեռքը լուսնում են որդիներանցից և այնուհետեւ
ամեն ինչ գցում են վարձատրութիւնը, չը հաս-
կանալով այն ճշմարտութիւնը, թէ կրթական-
ուսումնական դործը միայն այն ժամանակ կա-
րող է առաջադիմել, երբ ուսումնարանի և ըն-
տանի մէջ կայ մի որդ և հաստատ կայալ թող
ծնողները միջոց վերանայ այն կարծիքը, թէ ա-
շակերտները բոլոր թիւրութիւններէ պատասխա-
նատուն միայն ուսուցիչն է, և մի կողմ դնելով
իրանց անապրեքութիւնը գէպի որդոց կրթու-
թիւնն ու ուսումը, հետաքրքրվեն նրանցով, հըս-
կեն նրանց վրա և աշխատեն, որ ուսումնարանի
չիտածը երբեք չը քանդի ընտանիքը:

Հանդէսը վերջացաւ երեքգոյնութեամբ: Ու-
սուցչական խումբը մտադիր է այս ամսույ ըն-
թացքում մի մանկական առաւօտ կազմել, իսկ
վարդանանց տօնին խաղալ «Արշակ Ա», որի
համար վաղուց թաղուսթիւն է ստացված:

Ա. Արշակեան

ՆԱՄԱԿ ԽՐԵԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թաւրիզ, յունվարի 3-ին
Խնդրում եմ հաճեցէք Վաչիկ առաջիկայ հա-
մարտերից մէկում տպագրել հետեւեալ հաշիւը,
ի գիտութիւն թաւրիզի հայ հասարակութեան
Գեղեցիկների 2-ին Լիւսա թաղի երկսեռ
դպրոցների ուսուցչական խումբը, մասնակցու-
թեամբ դերասան Աղայեանի, մի ներկայա-
ցում տուեց «Այն և նախապայտարմունք» ու դա-
ւէյալ յօգուտ նոյն թաղի երկսեռ դպրոցների
մանկական գրադարանի: Մուտք գոյացաւ՝ տոմ-
սակներէ վաճառուից 31 թուման 8 դրան, նուէր-
ներ՝ Արտադրականի առաջնորդական փոխանորդ-
ընդ 2 թուման, Ֆէնէրեհանց 1 թուման: Ընդա-
մենը մուտք 34 թուման 8 դրան: Եթաք 2 թու-
ման 7 դրան: Գուրս գալով ծախքը մուտքից՝ կը
մնայ յօգուտ մանկական գրադարան 32 թուման 1
դրան, որ և կը գործադրվի գրքեր բերել տալու
համար:

Այստեղ չեմ կարող մասնացոյց չանել հասա-
րակութեան անապրեքութեան և մի քանի ան-
հասանքի տեղը վարմունքի վրա: Մինչդեռ կող-
կատում ուսուցչական խմբի այդ տեսակ ձեռնար-
կութիւնները մեծ ոգևորութեամբ են ընդուն-
վում հասարակութեան կողմից, այստեղ, ամօթ
է ասել, նոյն իսկ դպրոցական գործին մօտ կանգ-
նած մարդիկ զայցան իրանց աջակցութիւնը ցոյց
տալ, իսկ մի քանի երիտասարդներ աշխատում
էին ներկայացումը խափանել, թաղական հաշիւ-
ները աչքի առաջ ունենալով:

Ի վերջոյ, հնորակալութիւն եմ յայտնում հայր-
փոխանորդին, որը բեմը ձրիապէս դրեց մեր
տրամադրութեան տակ, ներկայացման աջողու-
թեան աջակցող անձնաւորութիւններին, Բագուից
մի խումբ օրիւրներին, որոնք դեռ ամառը
1895 թւին նուիրեցին մօտ 160 կտոր գրքեր Լի-
ւա թաղի մանկական գրադարան, և թիֆլիսի

Հրատարակչական ընկերութեան, որ նուիրեց 41
կտոր գիրք:

Տեսուչ Լիւսա թաղի երկսեռ դպրոցներէ՝
Գ. Պապեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՄԵՐ

Խնդրում ենք մեր բաժանորդներին, որ եթէ
«Մշակ» որ և է համար չեն ստանում, կամ
առհասարակ որ և է անկանոնութիւն է տեղի
ունենում լրագիրը ստանալու մէջ, իսկոյն յայտ-
նեն մեր խմբագրութեան, որպէս զի օր
գրանց առաջն առնենք:

Մենք հաղորդել էինք, որ Կայսերական Աշ-
խատարանական ընկերութիւնը յունվարի 21-ին
տնտում է իր գոյութեան յիմնադրումը: Այդ ա-
ռիթով ընկերութեան կողմից տնտում բաժինը, կի-
րակի օր, յունվարի 21-ին, նշանակել է հանդի-
սաւոր նիստ, որ պէտք է նուիրվի ընկերու-
թեան գործունէութեան ընդհանուր տեսութեան
և որտեղ պէտք է կարգադրվեն մասնաւոր զեկու-
ցումներ:

Թիֆլիսի այգեգործական դպրոցը ահա երկու
ամիս է, որ չունի կառավարիչ և այդ ե-
րորդ ու թեան ուսուցիչն է: Կովկասեան Գիւ-
ղատնտեսական ընկերութիւնը իր վերջին նիս-
տում կառավարիչ ընտրեց Էյրաւն օւլիւն, և ու-
սուցիչ Տուրչինսկուն: Առաջինը աւարտել
է մասնագիտական ուսումը Պետրոպոլսկայա Ակա-
դեմիայում, իսկ երկրորդը՝ Նիկիտսկի այգեգոր-
ծական դպրոցում:

Այսօր, յունվարի 18-ին, Կովկասի կառավար-
չապետի խորհրդում, ինչպէս հաղորդում է «Ho-
boe Obozrenie» լրագիրը, պէտք է ընտրեն, ուրիշ
հարցերի թւում, նաև հետեւեալ երկու հարցերը.
1) բանալ թիֆլիսում մի ուսուցչական գիւղա-
տնտեսական սեմինարիա, որի նպատակը լինի
պատրաստել դաստառներ տալու համար Աշդը-
կովկասում բացվելի հինգ գիւղագործական դպ-
րոցների համար. 2) բանալ թիֆլիսում մի գի-
ւղագործական դպրոց, 60 աշակերտների համար:

Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր յունվարի
15-ի նիստում, քաղաքապետի առաջարկութեամբ,
ձեռնարկեց քաղաքապետի պաշտօնակատարի ընտ-
րութեան: Կանդիդատներ առաջարկվեցին՝ քա-
ղաքապետի նախկին պաշտօնակատար Նիկիտսկի,
վարչութեան անդամներ Ե. Խոսրօւնի և իշխան
Պավել Արգունիսկի: Վերջին երկուսը հրաժար-
վեցին ընտրելուց, իսկ Նիկիտսկի, որը ցան-
կութիւն յայտնեց ընտրելու, ստացաւ 23
սպիտակ և 26 սև քուէ: Այդպիսով քաղաքապետի
պաշտօնակատարի ընտրութիւնը էլի չը կայացաւ
և ուրեմն դուման պէտք է չուտով ձեռնարկէ
նոր ընտրութեան: Ինչպէս հաղորդում են, ձա-
յնաւորների մի խումբ կամենում է առաջարկել
փաստաբան Օպոյինի կանդիդատութիւնը:

ՆՈՒՆԱԽԱՅԵՆԱՆԻՅ մեզ գրում են. «Երէկ
մենք ներկայ էինք Հոփիսիմեան ուսումնարանի
տնտնաւորին: Այդ երեկոյթը սովորաբար ուսում-
նարանի հոգաբարձուհիները և ուսուցչական խում-
բը ամեն տարի կազմում են՝ իրանց սանուհիներին
բաւականութիւն պատճառելու համար: Հոփիսի-
մեան ուսումնարանը մինչև այս ուսումնական
տարւոյ սկիզբը (մինչև Սանդիսեան ուսումնա-
րանի բացումը) միակ ուսումնարանն էր, ուր
կրթվում են մեր հասարակ և չքաւոր դասակար-
գի աղջիկները, ըստ երեւոյթի ուսումնարանը
չատ էլ ապահով չէ, բայց տեսչի հնորմով օրի-
նակելի կազմակերպութիւն է ստացել: Տեսուչը
զուրկ է կանգնած մի խումբ համակրելի և աշ-
խատասէր ուսուցիչների և ուսուցչուհիների:
Մենք միշտ և միշտ համակրելի տեղեկութիւն-
ներ ենք լսում այդ ուսումնարանի մասին և
անկեղծ կերպով ուրախ ենք, որ հայկական այդ
հեռաւոր կօլոնիայում այդ ուսումնարանը մեր
ապագայ մայրերի կրթարան է հանդիսանում:
Ուսումնարանը արդէն բաւական թւում աւար-
տած սանուհիներ ունի, որոնք համարեա ա-
մենքն էլ ամենաչաքաւոր չըլանին են, և այսօր,
եթէ քիչ թէ չատ մեր հասարակ դասի ընտա-
նեկան կեանքը խոտանում է բարեկամող հան-
գամանքների մէջ մտնել՝ պարտական է միայն
այդ օրինակելի ուսումնարանի գործունէութեան:

ՀԱՌՈՒՄԻՅ մեզ գրում են. «Այսպիսի առաւ-
տարի մեր կեանքում չատ քիչ անգամ ենք տե-
սած, ցորենի պուղը մեր գիւղում արժէ 40
կօպ., դարձաւ պուղը—17 կօպ., մեզանից մօտիկ
թուրքաց գիւղերում աւելի էժան է. ցորենը—
35 կօպ., իսկ դարին 13 կօպ., և չը նայած այս-
պիսի էժանութեան, հաղորդեցիք չեն ուղում
օգտվել հանգամանքից, և չեն աշխատում բանալ
հասարակաց շտեմարան: Կը դայ մի այնպիսի
ժամանակ, երբ ցորենի պուղը մի լուրջուց էլ
կը բարձրանայ, և մեր հարուստները, որոնք
լցրել են իրանց շտեմարանները ցորենով, կը
ծախեն գիւղացիների վրա, իսկ գիւղացին
կանխիկ դրամ չունենալով կը վերցնի ցորենը
սարսափելի մեծ տոկոսներով և պարտքերի տակ
կընկնի»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՎԵՐՁԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՆԵՐ

Բրիտանական դանձարանի առաջին լօրդ և
համայնքների ժողովում պահպանողական կուսակ-
ցութեան պարագլուխ Բալֆօր՝ Մանչեստրում
մի ճառ ասաց, որի մէջ յայտնեց թէ հայկական
հարցի մէջ անգլիական կառավարութիւնը պիտի
ընտրէր կամ Թիւրքիայում բէֆօրմներ մտցնելը
կամ եւրօպական պատերազմը:

Կ. Պօլսից հեռագրում են «Standard» լրագ-
րին, թէ այն հանգամանքը, որ վիկտորիա թա-
գուհին ինքնագիր նամակ է ուղարկել սուլթա-
նին, համարվում է մի ապացոյց, որ եւրօպական
համերաշխութիւն այլ ևս չը կայ:

«Daily Chronicle» հաղորդում է, որ Աբդու-
Համիդ վիսե է պատասխանել թագուհուն և աշ-
խատել համոզել նրան, որ նրան մօլոքութեան
մէջ են գցել Փոքր Ասիայի գործերի մասին եղած
սուտ զեկուցագրերով և չափազանցած տեղե-
կութիւններով:

Ինչպէս յայտնի է, Բ. Գուրը պահանջում էր
Խլմիրեան պատրիարքի հրաժարականը, բայց
Խլմիրեան յայտնեց, որ իր հրաժարականի ինդի-
քը կարող է վիսե միայն պատրիարքաբանի ժո-
ղովը: Այս քանի օրերը այդ ժողովը ձեռք առաւ
պատրիարքի հրաժարականի հարցը, և երկար վի-
ճաբանութիւններից յետոյ վիսե յայտնել պա-
րիարքին իր կատարեալ վստահութիւնը և խնդ-
րել, որ նա մնայ իր պաշտօնում:

Կ. Պօլսից ուսաց գործակալութիւնը հեռագ-
րում է յունվարի 10-ից. «Բիթլիսի վիլայէթի
երեք տեղերում յունվարի 3-ին խօսքայի հիւան-
դութեան 71 դէպք են եղել. մեռել են 49»:

Ռուսաց գործակալութեան հեռագրում են Կ.
Պօլսից, յունվարի 11-ից. «Երէկ յայտնի հայ բան-
կիր(?) սպանութեան փորձ եղաւ: Բանկիրը վի-
րաւորված է»:

«Новое Время» լրագրում կարդում ենք, «Հա-
յիկի տրամադրութեան մէջ կարեւոր փոփոխու-
թիւն առաջանալու մասին եղած լուրերը այժմ
հաստատվում են այն տեղեկութիւններով, որոնց
ստացել է վիէնայի կիսապաշտօնական «Poly-
tische Correspondenz» լրագիրը: Նա պատմ է,
որ հայերի գէպի Բ. Գուրը ունեցած յարաբե-
րութիւնների մէջ իսկ որ պատրաստվում է կա-
րեւոր փոփոխութիւն և պէտք է սպասել, որ կանգ
կառնի այն ազդեցիկներ, որ նպատակ ունեն հայ
ժողովրդի գրութիւնը բարեւել Թիւրքիայի վրա
գործ դրած արտաքին ճնշման միջոցով: Հայ ե-
րեւելիները աւելի և աւելի համոզվում են, որ
նկատի առնելով այժմեան միջազգային դրութիւ-
նը, այլ ևս հաստատ յոյս չէ մնում, թէ օտար
պետութիւնները եռանդոտ կերպով կազդեն, իսկ
մասնաւոր Անգլիան, որի ուղղորդութիւնը ամ-
բողովին պահանջում են իր սեփական գործե-
րը, կարողութիւնն չի ունենալ մի իրական աջակ-
ցութիւն ցոյց տալ հայերին: Այս հանգամանքնե-
րը, ինչպէս ասում են, հարկադրեցին այդ երեւե-
լիներին չափաւորութեան ազդեցութիւն գործել
իրանց հայրենակիցները վրա: Նրանք մինչև ան-
գամ վիսեցին մատուցանել սուլթանին մի աղեր-
սագիր, որով կոչում են անում փառիշահի ողոր-
մածութեան և հովանաւորութեան»:

Ռւրիպոյից մեզ գրում են, որ լուրերին նայե-
լով, Շաքիր փաշան ճանապարհ է ընկել Վան:

Վանից լուր է ստացված, որ Գր. Գիմազ
հրահանգ է ստացել Կ. Պօլսից, թիւրքաց ոստի-
կանութիւնից՝ դադարեցնել հայերին նպատաւ բա-
ժանելը:

Նիւ-Եօրկի լրագիրները մեծ գովասանքով են
խօսում Ամերիկացի օրիորդ տղթոր Գիմազի
մասին, որ գործում է Վանում:

«DAILY NEWS» ԼՐԱԳՐԻ ՑԻՄՆՄԱՆԱԿԸ

Յունվարի 9-ին (21-ին) լրացաւ յիսուն տարին
«Daily News» լրագրի առաջին համարի լոյս
տեսնելու օրից: Այդ առիթով լրագիրը հրատա-
րակեց մի ընդարձակ պատկերազարդ յաւելում, որի
մէջ պարունակվում է այդ ազատամիտ օրդա-
նի մանրամասն պատմութիւնը և առաջին հա-
մարի ֆակսիմիլէն 1846 թվ. յունվարի 21-ից:

«Daily News» անգլիական ամենահին լրագիր-
ներից մէկն է: Դրանից աւելի հին լրագիրները,
որոնք հրատարակվում էին Լոնդոնում XVII և
XVIII-դ դարերում, դադարեցրին իրանց գոյու-
թիւնը: «Daily News» լրագրի առաջին խմբա-
գիր-հրատարակիչն էր յայտնի վիպասան Չարլզ
Գիկլէնս: Աշխատակիցների թւում էր 40 թա-
կաններում յայտնի հետաքրքիր պատկերաստ և հա-
մայրների ժողովի անդամ Վելլիամ Ջոնսոն
Ֆոլս: Այդ երկու անունները, Գիկլէնս և Ֆոլս,
ինքն ըստ ինքեան որոշում էին լրագրի ուղ-
ղութիւնը, սակայն խմբագրութիւնը ևս հարկա-
ւոր համարեց ծանօթացնել ընկերացիներին իր
պրօգրամի հետ:

«Միջոցները, որոնց կը պաշտպանի «Daily
News», ասված էր լրագրի առաջին համարի
առաջնորդող յօդուածում, կը լինեն առաջադի-
մութեան և կատարելագործութեան, լուսաւորու-
թեան, քաղաքացիական և կրօնական ազատու-
թեան և արդարացի օրէնսդրութեան սկզբունք-
ները, այդ այն սկզբունքներն են, որոնք, խմբա-
գրութեան կարծիքով, պատասխանում են ժա-
մանակի առաջադիմական ոգուն, որոնց պահան-
ջում են երկրի շահերը և որոնք նուիրագործվում
են արդարութեամբ, խեղճով և փորձով:» Իր
գոյութեան 50 տարւոյ ընթացքում «Daily News»
լրագիրը անչեղ հետեւում էր այդ պրօգրամին՝
պաշտպանելով միշտ առաջադիմական սկզբունք-
ները:

Օտար քաղաքականութեան մէջ «Daily News»
ընդհանրապէս հետեւում էր անգլիական հասարա-
կական կարծիքի մէջ տիրապետող հոսանքներին,
բայց այդ լրագիրը անգլիական ուրիշ լրագիր-
ներից աւելի եռանդով էր պաշտպանում մար-
դասիրութեան և ազատութեան զաղափարները
միջազգային յարաբերութիւնների շրջանում և
ուրիշ ազգերի վերաբերմամբ: «Daily News»
լրագրի ընթացքը Բօլզարիայի վերաբերմամբ և
վերջին ժամանակները նրա բռնած դիրքը հայոց
հարցում ապացոյց են դառն: Պահպանողական
լրագիրները, որպէս «Times» և «Standard» ողու-
նեցին յօրեկեարին և մասնացոյց անելով հայեաց-
քների տարբերութիւնը, գովաբանում էին աղա-
տամիտ լրագրի ծառայութիւնները, որը առ-
կուս կերպով պաշտպանում էր իր գաղափար-
ները կէս դար չարունակ:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՅ

Ռւրիպա, զեկտեմբերի 31-ին

Ռւրիպա քաղաքը ահա երկու օր է, որ յուղ-
ման մէջ է: Մաքսատան խնդիրն է, որ մեծ
վրդովում առաջ բերեց: Ամեն տարի, ինչպէս
յայտնի է, կապալով է տալիս կառավարութիւնը
մաքսատունը, ամեն տարի բարձրացնելով ընդ-
հանուր գումարը, այնպէս որ մաքսային տուրքը
8,000 թումանից այսօր եկել հասել է 20,000-ին:
Ժողովուրդը Թաւրիզի յայտնի ցոյցից քաջակեր-
ված, ձեռնարկ մ'արեց այստեղ անբաւալա-
նութիւն արտայայտելու: Իբր ամիս մ'առաջ օր
մի յանկարծ բոլոր խանութները փակելով՝ բո-
ղոքեցին մուշտայիցին, նա էլ հեռագրեց զահա-
ժառանգին Թաւրիզ: Այն ժամանակ մի յատուկ
պաշտօնեայ եկաւ և քիթ աղ չէ (ցուցակ) կաղ-
մեց մաքսային տուրք, և մեկնեց:

Մի քանի օրից յետոյ հրաման եկաւ կենտրո-

